

KOSOVA DEVLET ARŞİVİNDE VAR OLAN VAKFİYELER

Günümüz Kosova'da ilk devlet arşiv kurumu, 1948 yılında Bölge Eğitim ve Kültür Müdürlüğü çerçevesinde Arşiv Merkezi olarak kurulmuştur. Devlet Arşivleri yasasına göre, o döneme ait Bölge Halk Kurulu tarafından çıkarılan kararlar, 20 Mart 1951 yılında, Priştine'de Bölge Devlet Arşivi kurulmuştur. Daha sonraları bu arşivin adı, Kosova Arşivi olarak değiştirilmiştir.

Kosova, 29 Haziran 1389 yılından yani Kosova Meydan Muharebesi'nden sonra Osmanlı Devleti Yönetimi tarafından 1912 yılına kadar yönetilmiş bulunmaktadır.

Beş buçuk asırlık bir süre içinde, bölgenin yazışma dili Osmanlı Türkçesi olduğuna göre, arşiv malzemesinin büyük bir sayısını Osmanlı belgeleri teşkil etmekteydi. Asırlarca biriktirilmiş arşiv malzemesinin çok büyük bir kısmı, bu sahalarda değişik dönemlerde çıkan savaşlar nedeniyle, ne yazık ki günümüze kadar ulaşamamıştır. Her savaş döneminde, bu bölgede insanların çoğu büyük acılar yaşadıkları gibi, ne yazık ki Osmanlı dönemine ait olan el yazmaları da aynı kaderi paylaşmıştır. Savaşlar esnasında, Osmanlıca belgelerin çoğu, ya imha edilmiş, ya da çok değerli belgeler buralardan alınıp, Belgrat Arşivlerine ya da Avrupa'nın değişik devletlerine gönderilmiştir.

Günümüz Kosova'da ilk devlet arşiv kurumu, 1948 yılında Bölge Eğitim ve Kültür Müdürlüğü çerçevesinde Arşiv Merkezi olarak kurulmuştur. Devlet Arşivleri yasasına göre, o döneme ait Bölge Halk Kurulu tarafından çıkarılan kararlar, 20 Mart 1951 yılında, Priştine'de Bölge Devlet Arşivi kurulmuştur. Daha sonraları bu arşivin adı, Kosova Arşivi olarak değiştirilmiştir.

Tüm imha ve yağmalara rağmen, beş buçuk asırlık Osmanlı idaresi dönemine ait, Kosova Devlet Arşivlerinde 3000'in üzerinde orijinal arşiv belgesi günümüzde muhafaza edilmektedir. Bu

* Kosova Arşivleri Devlet Kurumu.

belgelerde değişik dönemlere ait çeşitli defter, ferman, berat, tapu, sicil, arzuhal, emirname, vakfiye, nikâh, talak vesikaları vb. mevcuttur.

Kosova Devlet Arşivleri, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü arasında, 1 Şubat 2005 tarihinde imzalanmış olan işbirliği protokolü çerçevesinde, Kosova Vilayetinin, değişik dönemlerine ait olan 18.169 belgenin kopyaları, dijital ortamdaki alınıp arşivimize getirilmiştir. Aynı zamanda, 2009 yılında T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'nde, Kosova Vilayetine ait olan Osmanlı tapu kayıt defterlerinin kopyaları 87.541 belge dijital ortama alınmış. Bu belgeler arşivimizde bulunmaktadır.

21-23 Mart 2010 tarihleri arasında, Kosova Arşivleri Devlet Kurumunu T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü heyeti ziyareti esnasında, O dönemde T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürü olan Sn. Yusuf Beyazıt tarafından, Kosova'ya ait olan 58 vakfiyelerin kopyaları dijital ve fotokopi olarak kurumumuza teslim edilmiştir.

Kosova Devlet Arşivinde, tek nüsha olarak, orijinal üç vakfiye bulunmaktadır.

1. Kaçanikli Mehmet Paşa Vakfiyesi yıl (H. 1016- M 1608),
2. Prizren'de Mehmet Paşa Camii Müderrisi Ali Efendi bin Süleyman Efendi Vakfiyesi yıl (H 1288- M 1866),
3. Prizren'de İlyas Kuka mahallesinde Bekir Dede Zade Hasan Efendi bin Abdullah Sipahi Vakfiyesi yıl (H. 28 safir 1337- M 1918) dir.

Osmanlı Devleti'nin 1389 yılında Kosova Savaşı'nı kazanmasından sonra, bölgedeki varlığını hemen hissettirmeye başlamıştır. İslam dinini Balkanlar'a getiren Osmanlı Devleti, ekonomi, siyasal ve sosyal açıdan da varlığını göstermiştir. Kosova Bölgesi'nde çoğunlukta olan yerli halklardan, Arnavutlar ve diğer topluluklar, İslam dinini belli kesimlerde kabul etmeleri, 17. y.y.'a geldiğinde Arnavutların çoğu İslam dinini kabul etmiş durumundaydı. Balkanlar'da İslam dini ve kültürünün gelmesiyle, vakıf kurumlarının kurulması, toplumdaki etkisi asırlarca sürerek günümüze kadar ulaşmıştır. Osmanlı döneminde, Kosova Bölgesi'nin hemen hemen tüm yerleşim yerlerinde inşa edilmeye başlayan, cami, tekke, türbe, han, mektep, medrese, kütüphane, hamam, zaviye, kale, kule, şadırvan, çeşme, kervansaray v.b. yerel halk tarafından kabul görüp, çoğunlukta Arnavut ve diğer toplulukların İslam dînini gönüllü olarak kabul ettiği bir gerçektir. Bu şekilde Osmanlı döneminde, Kosova'da inşa edilen vakıf eserlerinin sayısı 359 dur. Aynı zamanda gayrimüslimlerin de Osmanlı Devleti'nde kendi din ve dillerini rahat bir şekilde yaşamaları için değişik dönemlerde, kilise, sinagog ve gayrimüslim çocuklarına ait okulların inşa edildiği belgelerde görünmektedir.

Tüm Balkan ülkelerinde olduğu gibi, Kosova'da da vakıf kültürü Osmanlı yönetimiyle gelmiş ve beş buçuk asırlık bir süreç içinde vakıfların yetkisi ve önemi ne kadar büyük olduğu bugün bile hissedilmektedir. Ne yazık ki Osmanlı Devleti'nin 1912 yıllarında Balkanlar'dan geri çekilmesiyle, buralarda vakıflar da var olan hükmünü kaybetmiş ve zamanla yönetimlerin değişmesiyle vakıflar git gide önemsenmemeye başlamıştır. Fakat yine de Kosova ve tüm Arnavut toplumu için vakfiyelerin önemi, tarihi büyük değeri olan bir hazinedir. Çünkü Arnavut toplumu hakkında bahsedilen en eski yazılı belgelerdir.

Yukarıda bahsedilen orijinal vakfiyelerin arasında, Kaçanikli Mehmet Paşa Vakfiyesi ve Ali Efendi bin Süleyman vakfiyeleri, az da olsa uzmanlar tarafından araştırılmış ve tanıtılmıştır. Fakat, Prizren'de İlyas Kuka mahallesinde Bekir Zade Hasan Efendi Bin Abdullah Sipahi Vakfiyesi ise, son zamanlara ait bir vakfiye olmasına rağmen bugüne kadar hiç bilinmemiş ve araştırılmamıştır.

Prizren'de İlyas Kuka mahallesinde Bekir Dede Zade Hasan Efendi bin Abdullah Sipahi Vakfiyesi 1918 yılına ait olan bir vakıftan bahsetmektedir. Öyle ki, Osmanlı'nın 1912 yılında Balkanlar'dan geri çekilmesinden sonra da bu yörelerde vakıf kültürünün devam ettiğini görmekteyiz.

Bekir Dede Zade Hasan Efendi bin Abdullah Sipahi Vakfiyesi, Kosova Devlet Arşivlerinde bulunmaktadır.

- OSMANLI BELGELERİ
- 1/7 KUTU NUMARASI
- YIL. 1918
- BELGE NUMARASI 3

Vakfiye, rik'a yazısıyla yazılmış tek sayfalık bir belgedir. Tüm vakfiyelerde olduğu gibi, sözü geçen vakfiyede de ilk iki satır, vakfiyenin resmîyetini kazandıran iki satır Arapça kelimelerle bildirilmiştir.

Mühür.

İdriz Nafi adıyla mühürlenmiştir

Sene 1338

Bir satır vakfiyenin duası.

Vakfiye 20 satırdan ibarettir.

Son paragraf ise vakfiyenin tarihi 28 Safer 1337 sene Kanuni evvel 1918,

Belgenin sonunda sol tarafında, şuhûdü'lhâl (hazır bulunan şahitler) isimleri yer almaktadır.

Orijinal belgeden transkripsiyon ettiğimiz bölüm:

Şuhûdü'lhâl:

İlyas Kuka mahallesi imamı:

Hâfız Mehmet Efendi bin Hâfız Ali bin Molla Hüseyin,

Mahalle-i mezbûreden: Âbidin Ağa bin Salih Ağa Ramdom

Mahalle-i mezbûreden: Hurşid Ağa bin Nûhî Kabbâd

Belgenin son bölümündeki sağ tarafında "Da'vahüm", kelimesi imza yerine geçmektedir. Ayrıca bu imzanın şekli tezyin (süslü) şeklinde yazılmıştır.

BEKİR DEDEZÂDE HASAN EFENDİ BİN ABDULLAH SİPAHİ VAKFİYESİ

İlyas Kuka Mahallesi Kosova'nın Prizren Şehri'nin merkezinde bulunan en eski mahalelerden biridir. Prizren Şehri'nin en eski yapılarından biri olan Kukli Mehmet Bey Camii ya da İlyas Kuka Mahallesi Camiinin, Kukli Mehmet Bey tarafından inşa edildiği, İlyas Kuka, Kukli Mehmet Beyin dedesi olduğu için de Caminin, yıllarca mahalenin adıyla yani İlyas Kuka Camii olarak bilinmiştir.

İlyas Kuka Mahallesi Camii, (Kukli Mehmet Bey Camii) Kosova'nın, Prizren Kasabası'nın merkezini ikiye ayıran Bistriça Deresinin sol tarafında bulunmaktadır. Asıl kitabesi günümüze kadar korunmadığı için ne yazık ki camiinin kuruluşuyla ilgili kesin bir bilgi yoktur. 944 H. (1538 M) tarihli Mehmed Bey Bin Hayreddin Bey Vakfiyesi'ne baktığımızda, camii 1538 yılından önce inşa

edildiği görünmektedir. Öyle ki bazı belgelerde camiinin 1534-36 yılları arasında inşa edildiği bildirilmektedir. 1897/98 yılında Ahmed Bey tarafından yaptırılan tamire ait kitabe, günümüzde mahfilde bulunmaktadır.

İlyas Kuka Mektebi, II. Dünya Savaşına kadar dinî mektep olarak hizmet vermiştir. II. Dünya Savaşından sonra yani, Yugoslavya'da komünist rejimin gelmesiyle tüm ülkede dinî mektepler kapatıldığı gibi, bu mektep de kapatılarak, mektep binası kullanılmadığı için bakımsız kalarak harabeye dönüşmüştür. Bu bina 1995 yılında onarıldıktan sonra dükkân olarak kiraya verilmiştir. Bina maalesef eski mimarisini koruyamamış, binanın içerisi tamamen değiştirilmiştir. Kosova İslam Birliğine bağlı olan vakıf, Kosova Kadastro Ajansı kayıtlarında da, 3248-1 parsel numarasıyla İlyas Kuka Vakıfı olarak günümüzde kayıtlıdır.

İlyas Kuka Mahallesinde, Mehmet Kukli Bey Camii bitişiğinde, 1918 yılında, hayırsever biri olan Bekir Zade Hasan Efendi bin Abdullah Sipahi kendi evini vakıf bırakarak İlyas Kuka mektebini açtırmıştır.

Prizren'de onca araştırmalarımıza rağmen, Bekir Dede Zade Hasan Efendi bin Abdullah Sipahi adlı hayırsever kişinin hayatı hakkında, günümüze kadar ne yazık ki hiçbir bilgi elde edemediğimizi söylemekte yarar var diye düşünüyoruz.

İlyas Kuka Mektebi, II. Dünya Savaşı'na kadar dinî mektep olarak hizmet vermiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra yani, Yugoslavya'da komünist rejimin gelmesiyle tüm ülkede dinî mektepler kapatıldığı gibi, bu mektep de kapatılarak, mektep binası kullanılmadığı için bakımsız kalarak harabeye dönüşmüştür. Bu bina 1995 yılında onarıldıktan sonra dükkân olarak kiraya verilmiştir. Bina maalesef eski mimarisini koruyamamış, binanın içerisi tamamen değiştirilmiştir. Kosova İslam Birliğine bağlı olan vakıf, Kosova Kadastro Ajansı kayıtlarında da, 3248-1 parsel numaralı İlyas Kuka vakıfı olarak günümüzde kayıtlıdır.

Not. Hasan Kaleşi'nin (Prizrenac Kukli Beg i njebove zadužbine) kitabında, İlyas Kuka mahalle sakinlerinden biri olan Bekir Dede Zade Hasan Efendi bin Abdullah Sipahi tarafından 1337 H (1918 M) yılında kendi evini vakfettiğini ve bu vâkıfa ait vakfiyenin yeni bir sicil defterinde kayıtlı olduğunu yazmaktadır.

KAYNAK:

- KOSOVA DEVLET ARŞİVLERİ
- Najstariji Vakufski Dokumenti u Jugoslaviji na Arapskom Jeziku (1972) - Dr. Hasan Kaleši
- Arkivistika (Teoria dhe Praktika) - Dr. Jusuf Osmani
- Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri – Mehmet Z. İbrahimgil – Neval Konuk.
- Osmanlıca –Türkçe Ansiklopedik Lugat- Ferit Develiğlu
- Prilozi za orientalnu filologiju - Dr. Hazim Šabanovič
- Prizren'de Türk Dönemi Kültür Mirası – Altay Suroy Recepoğlu
- Prizren Camileri – Raif Virmiča
- Priştin'e Camileri – Raif Virmiča
- Prizren Çeşmeleri- şiirler, bilgiler, belgeler – Altay Suroy Recepoğlu
- Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti – T. C. BAŞBAKANLIK- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
- Doreshkrimet Orientale ne Arkivin e Kosoves – Mr. Sadik Mehmeti